

Sannhetskommisjonen vil styrke demokratiet

Gunn-Tove Minde

UiT Norges arktiske universitet, Campus Harstad/Nestleder Kystsameforeninga

Inger Elin Svanø Øye

Sosialantropolog, gjesteforsker ved Kvinneforsk/UiT Norges arktiske universitet

Vi mener at en sannhetskommisjon som baner vei for større offentlig rom for samiske stemmer, inkludert smertefulle samiske erfaringer med fornorskningspolitikken, vil styrke Norge som et demokrati.

Fornorskning er ikke avsluttet fortid

Mandag 12. mars deltok vi på et av de mange folkemøter som arrangeres i disse dager om den samiske sannhets- og forsoningskommisjonen der samer inviteres til å komme med innspill. Vi hørte sterke historier om en fornorskningssprosess som ikke er en avsluttet fortid, men gjør seg gjeldende i dag i form av smertefulle erfaringer som ofte holdes skjult. Flere samer trådte frem på talerstolen og fortalte om hvordan tap av samiske språk også innebar et tap av et voksent følelsesspråk, om sorg over at foreldre og forfedres språk og kultur er utrydningstruet, om påkjenninger knyttet til generasjoner med rettsaker mot staten, om utenforskap, mobbing, diskriminering og dårlig selvværd, og om seksuelle overgrep og selvmord i skyggen av fornorskning. Det ble også fortalt om manglende kunnskap om samer, særlig om sjøsamer, i skolen og i samfunnet generelt. En bekymring som gikk igjen var at samer som fortalte sine historier ville kunne oppleve å rippe opp i sår og konflikter forgjeves. Det ble derfor etterspurt tiltak mot den pågående fornorskning og en forsoning på vegne av det norske storsamfunnet. Samiske språk, kultur og erfaringer må få større plass.

Demokrati og rom for det samiske

En innsigelse mot sannhetskommisjoner er at de forbindes med Sør-Afrika og ekstrem vold og raseskiller som ikke er overførbart til Norge. Som moderne fenomen springer sannhetskommisjoner ut av oppgjøret med nazismen i Tyskland og er knyttet til fremskritt og nyorienteringer i forståelsen av vestlig demokrati koblet til kritisk hukommelse. Et demokrati avhenger ikke bare av en rettsstat, men en levende offentlighet med deltakende, informasjonssøkende og kritiske borgerne - borgere som også kan ta innover seg mørke sider av sin nasjonale historie. Vi trenger en historieforståelse som ikke bare feirer fremskritt og helter, men gir plass for hukommelse om og refleksjon over feilgrep. På den måten gjør det oss i stand til å innta ulike mennesker sitt perspektiv og til å lære av feilgrep. Særlig sørpå har samisk kultur og fornorskningsspolitikk - og Nord-Norge generelt, hatt en marginal plass i norsk historie og selvforståelse. Å oppøve mer innsikt, forståelse og følsomhet overfor fornorskningsspolitikken

tilsiktede og utilsiktede konsekvenser vil bidra til å inkludere samer som led og lider under denne politikken. Å gi mer rom for samiske stemmer og erfaringer i vår offentlige historieforståelse og historiebøker, i skole-, utdanning- og kultursektoren og i helsevesenet, vil dessuten være en berikelse ikke bare for samiske brukere, men for alle nordmenn. Det samiske er en stor og viktig, men oftest skjult del av Norge og norsk historie. I et land mange oppfatter som et flerkulturelt, fargerikt felleskap er det paradoks at den samiske kultur fremdeles har så liten plass og oppfattes snevert og gjerne stereotyp i våre riksmidier. Sjøsamere er knapt et begrep. Den biografiske fortellingen til Gerd Mikalsen fra sjøsamebygda Manndalen på NRK programmet «Datoen» i år er et sjeldent eksempel i så måte.

Språk, skole og utdanning

For å øke kunnskapen om det samiske og samiske språk må det gjøres et stort løft i skole og utdanning. Samefolkets dag den 6. februar markeres i skoler over hele landet, men fremdeles mangler lærere et godt nok pensum og lærebøker. På Universitetet i Tromsø er samisk en integrert del av mange fag, men samiske språk har lav rekruttering. Flere bør oppmuntres til å lære samisk, samer så vel som ikke-samer. Samiske språk er en uvurderlig nøkkel til samisk identitet, kultur og kunnskap samt en viktig del av mange samer sin hverdag. Derfor bør tiltak lages for å få forskere på samiske forhold til å lære seg samisk. Det bør komme flere tiltak som stimulerer barn og ungdom til å lære samisk og ivareta kulturarven. Kirken kan kalles et forbilde i måten den gir prester opplæring i samisk til bruk i gudstjenester og til å skape rammen rundt viktige hendelser i livet som dåp, bryllup og begravelser.

Samiske erfaringer i helse- og omsorgstjenesten

Vi trenger også å tilrettelegge mer for deling og artikulering av samiske erfaringer i helse- og omsorgstjenesten, noe som innebærer mer rom for samiske språk. Vi som jobber i helse- og sosialfeltet ser behov blant samer for å snakke om og få hjelp med psykososiale problemer, et lavt selvbilde og identitetsdilemmaer som er forbundet med fornorskningspolitikken. Dette er pr i dag ikke en mulighet i alle norske kommuner. Det å erkjenne og få snakke om erfaringer knyttet til fornorskning, er noe forskere på helsefeltet ofte hører oppleves som å "fjerne et gitter foran brystkassa". Det virker terapeutisk helende. Sametinget har lagt fram forslag til etiske retningslinjer for samisk helseforskning og påpekt et manglende samisk brukerperspektiv. Det samme gjelder det offentlige helsevesenet. Det skorter på kunnskap om samisk kultur og fornorskningspolitikken virkninger blant ansatte. Denne kunnskap bør inngå som en viktig kompetanse.

Også i eldreomsorgen ser vi samisk kultur- og språkkompetanse er mangelfull. Eldre samer som bevisst har holdt på et samisk språk, verdier og tradisjoner, til tross for at de har opplevd en hard

fornorskning, kan oppleve en alderdom på institusjon som en ny og vond smerteprosess ved livets slutt. På institusjon er de ofte avskjært fra å dele erfaringer fra levd liv og meddele seg om helsetilstanden sin på samisk. Mange eldre samer behersker norsk dårlig, og fremmedfølelsen forsterkes av uvante omgivelser fjernt fra et kjært hjemmemiljø og samisk kulturlandskap.

Å gi større rom for samiske erfaringer, språk og kultur innebærer at vi forbedrer oss som et inkluderende demokrati ikke bare i teori, men i praksis. På den måten kan offentlige etater bedre ivareta de spesielle, men grunnleggende behov mange samer har i lys av en historie preget av fornorskning.